

cooperation. The main directions of work of the teacher of an inclusive class with pupils' families are described. The immediate parents involvement in the educational process ensures the possibility of establishing the effective bilateral interaction between the family raising a child with special educational needs and the specialists coordinating and implementing the educational process of the child within an inclusive or integrated educational environment.

It is concluded that close cooperation between the teacher and the pupils families with psychophysical developmental disorders will provide favourable conditions for education, education, child development and social adaptation in the conditions of a comprehensive educational institution.

Key word: collaboration, children with special needs, parents, teacher, inklüzivnoe obrazovanie.

DOI 10.31392/NPU-nc.series19.2019.38.10

УДК 376-056.26

Гордійчук О.Є. o.hordiichuk@chnu.edu.ua

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ: СУЧАСНИЙ СТАН І ШЛЯХИ КОМПЛЕКСНОГО ОНОВЛЕННЯ

Автором статті здійснено аналіз сучасного стану організації педагогічної практики студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» освітніх рівнів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) Чернівецького національного університету ім.Ю.Федьковича на предмет її професійної спрямованості для підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів.

Проведено огляд Робочих програм практичної підготовки та обґрунтовано шляхи комплексного оновлення та окреслено рекомендації щодо забезпечення взаємозв'язку і єдності теоретичної та практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів у системі формальної освіти.

Ключові слова: практична підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів.

Постановка проблеми. Побудова моделі системи практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до навчання дітей з особливими освітніми потребами, як важливої складової його професійності, спершу, вимагає належного аналізу сучасного стану цього процесу. Така потреба пояснюється не лише сутнісною необхідністю проведення педагогічного дослідження, а викликана вимогами професійно-педагогічного становлення фахівця, загалом, та реальністю сучасної практики в умовах Нової української школи, зокрема. Найперше це те, що саме педагог має гарантувати реалізацію якісного та спеціального особистісно-зорієнтованого освітнього процесу для дитини з особливими освітніми потребами. Подібна відповідальність потребує відповідного рівня, як теоретичної, так і практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням професійно-зорієнтованої стратегії підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища займалася І.А.Малишевська. Процесу практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ (соціально-педагогічної компетентності) присвячене наукове дослідження З.М.Шевців. Питання аналізу змісту підготовки студентів педагогічних факультетів університетів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти розглядалося в науковому доробку І.І.Демченко.

З цього приводу, **мета статті** полягає в аналізі сучасного стану та обґрунтуванні шляхів комплексного оновлення практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів у системі формальної освіти.

Виклад матеріалу дослідження. Керуючись досвідом власної багаторічної педагогічної діяльності, з впевненістю можемо стверджувати, що саме педагогічна практика має всі потенційні можливості щодо забезпечення взаємозв'язку і єдності теоретичної та практичної підготовки студента з його діяльністю в освітньому закладі.

Суголосне підтвердження нашим міркуванням віднаходимо в наукових поглядах вченої Л.О.Хомич про те, що «педагогічна практика», - окрім цього, - «має великі можливості для формування

творчого ставлення до педагогічної діяльності, для визначення ступеня професійної здатності і рівня педагогічної спрямованості» [3, с.167].

Аналіз сучасного стану організації педагогічної практики студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» освітніх рівнів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) Чернівецького національного університету ім.Ю.Федьковича дозволяє стверджувати наступне. Педагогічна практика студентів здійснюється відповідно до специфіки педагогічної галузі, має наскрізний (неперервний характер), організовується протягом усього періоду навчання.

Нормативним забезпеченням проведення педагогічної практики є: Закон України «Про вищу освіту», «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів освіти України», «Положення про педагогічну практику студентів університету», освітньо-професійні програми, освітньо-кваліфікаційні характеристики, навчальні плани та робочі програми практик.

Терміни і порядок проведення педагогічної практики визначаються навчальними планами, а її зміст – робочими програмами. Ними визначено мету, завдання, зміст, способи перевірки рівня досягнутих знань, умінь і навичок, форму звітності для студентів, критерії оцінювання.

З метою реалізації мети педагогічної практики, студенти:

- ознайомлюються з особливостями роботи вчителя початкової школи в умовах модернізації освіти відповідно до Концепції Нової української школи;
- набувають досвіду самостійної педагогічної діяльності, виконуючи функції класовода;
- вивчають як психолого-педагогічні особливості окремих учнів, так і учнівського колективу, здійснюючи дослідження;
- планують освітній процес, проводять уроки та виховні заходи, здійснюють позакласну роботу;
- співпрацюють з батьками учнів, педагогами, адміністрацією школи та різнопрофільними фахівцями;
- залучаються до методичної та дослідницької роботи, що здійснюється в загальноосвітньому закладі середньої освіти тощо.

Здійснений нами загальний аналіз навчальних планів спеціальності 013 «Початкова освіта» (з додатковими спеціалізаціями: «Виховна робота в освітніх закладах», «Психологія в закладах освіти», «Освітній менеджмент») факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича продемонстрував, що впродовж 5 років навчання, ними передбачено різні види педагогічної практики в закладах загальної середньої освіти, які покликані забезпечити високу фахову компетентність і професійну культуру майбутнього вчителя початкової школи.

Насамперед, систему практичної підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» складають наступні *види педагогічної практики (Таблиця 1)*:

Таблиця 1.

Види педагогічної практики в системі підготовки майбутнього вчителя початкової школи

Навчальна практика	Педагогічна пропедевтична практика (1 курс). Педагогічна виховна практика в школі (2 курс). Педагогічна практика в оздоровчих пришкольніх таборах (2 курс). Педагогічна практика «Пробні уроки» (3 курс). Педагогічна практика «Перші дні дитини в школі» (4 курс)
Виробнича практика	Педагогічна неперервна практика (4 курс). Переддипломна професійна практика (5 курс).

Аналіз навчальних планів підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» освітніх рівнів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) дозволяє констатувати, що на кожному курсі майбутній учитель початкової школи проходить зазначений вид практики, що визначається відповідними цілями, завданнями, змістом, формою організації та проведення.

Колективом авторів кафедри педагогіки та методики початкової освіти розроблено Наскрізну програму педагогічної практики, робочі програми та методичні рекомендації щодо організації та

управління змістом та видами діяльності студентів під час проходження педагогічної практики та оформлення звітної документації.

Установлено, що в робочих програмах спостерігається тенденція ускладнення змісту, форм і методів організації практики від курсу до курсу.

Методичні рекомендації для студентів розкривають мету, завдання, зміст основних етапів її проведення, враховується її особистісно-орієнтована спрямованість, використовуються активні форми аналізу результатів педагогічної практики та підведення її підсумків.

З метою реалізації мети статті, здійснимо якісний аналіз змісту, тривалості проходження та відповідності поставлених завдань окремо кожного виду практики на предмет їх спрямованості на професійну підготовку майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів.

Так, педагогічна пропедевтична практика для студентів 1 курсу має адаптаційний характер, під час якої студенти-першокурсники ознайомлюються зі специфікою майбутньої професії вчителя початкової школи, особливостями його діяльності та специфікою організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Однак, аналіз Робочої програми цього виду практики продемонстрував відсутність мотиваційних установок до майбутньої професії вчителя інклюзивного класу. З цього приводу, ознайомлення практикантів із базовими школами та організацією ними освітнього процесу загалом, рекомендуємо:

- акцентувати увагу студентів 1 курсу на спостереженнях щодо забезпечення адміністрацією закладу загальної середньої освіти умов архітектурної доступності для учнів;
- інформувати практикантів про напрями, над якими працює педагогічний колектив, створюючи інклюзивне освітнє середовище, як «сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку дітей з урахуванням їх потреб і можливостей [2].

Першим активним видом практичної підготовки, для студентів 2 курсу, є «Педагогічна виховна практика в школі», мета якого полягає в забезпеченні готовності студентів-практикантів до планування й організації виховної діяльності з молодшими школярами, залученні до виконання обов'язків класовода, виробленні вмінь здійснювати психолого-педагогічне діагностування учня й колективу та аналіз отриманих результатів.

Цілком логічно, що цей вид практики передбачено навчальним планом опісля вивчення студентами курсу «Теорія та методика виховної роботи», а це, в свою чергу, спрямовує на поглиблення знань студентів про сутність та методику основних напрямів виховання у сучасній початковій школі; формує в студентів уміння організації виховних заходів у системі класної та позакласної виховної роботи.

Основними формами роботи студентів під час виховної практики є: інструктаж з підготовки та проведення практики, бесіда з учителем-класоводом, зустріч з учнями класу та вивчення їх індивідуальних особливостей, планування виховної роботи класу, відвідування та проведення позакласних занять та виховних заходів, аналіз особливостей виховної діяльності вчителя початкової школи, діагностика індивідуальних особливостей учня та класного колективу.

За нашими науковими переконаннями, не можна залишати поза увагою, під час підготовки та проведення залікового виховного заходу, посилення відповідальності самого студента за організацію ним продуктивної взаємодії колективу учнів з представниками особливих освітніх потреб. Задля реалізації подібного, варто в методичному інструментарії до цього виду практики передбачити попередню бесіду студентки з класоводом, чи асистентом вчителя щодо ставлення учнів класу до дитини з особливими освітніми потребами і навпаки. Як рекомендаційний характер, має пропозиція здійснення другокурсниками діагностики сильної сторони дитини з особливими освітніми потребами. Тим більше, що в Концепції Нової української школи йдеться про «вияв індивідуальних нахилів та здібностей кожної дитини для цілеспрямованого розвитку» [1, с.20].

Особливістю педагогічної практики в оздоровчих пришкольних таборах для студентів 2 курсу є: залучення студентів до виконання обов'язків вожатого та вихователя загонів пришкольного табору; забезпечення готовності студентів-практикантів до організації та здійснення відпочинкової діяльності

молодших школярів у пришкільних таборах з денним перебуванням. Позитивним є те, що підготовка студентів до окресленого виду практики здійснюється ще в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін, зокрема, спецкурсу «Робота вчителя в пришкільних таборах». Однак, нами простежено, що не здійснюється розвідка наявності чи причин відсутності дітей з особливими освітніми потребами в пришкільних таборах.

Вартими уваги, у контексті нашого дослідження, є вивчення особистості школяра і колективу учнів в умовах відпочинку у пришкільних таборах. Вважаємо, проведення колективних та індивідуальних видів виховної роботи з учнями створили би ефективні умови пізнання психофізіологічних потреб молодшого школяра загалом, та дитини з особливими освітніми потребами, зокрема. Цілком доступним для виконання студентами другого курсу та корисним для учнів молодшого шкільного віку, з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, слугуватиме застосування арт терапії для учасників табору в умовах інклюзії. Ця мистецька технологія покращує моторику руки, допомагає розвивати уяву і фантазування, відкриває творчий потенціал, вчить контактувати, сприяє вихованню доброти і терпеливості та створює можливості для діагностики стану дитини молодшого шкільного віку загалом, та дитини з ООП, зокрема. А зреалізувати подібне цілком під силу другокурсникам.

Педагогічна практика «Пробні уроки» для студентів 3 курсу передбачена навчальним планом опісля вивчення, а також паралельно з вивченням теорії навчання та фахових методик і цей факт заслуговує на логічність та необхідність. Однак, в процесі проходження студентами 3 курсу спеціальності «Початкова освіта» саме цього виду практики, виявилось, що найбільші труднощі в проведенні ними залікових уроків виникають в інклюзивних класах. Адже, здійснювати освітній процес у Новій українській школі в умовах інклюзії, базуючись сформованими компетенціями та здобутими знаннями з основ теорії та різних методик навчання тих, чи інших навчальних предметів, для третьокласників недостатньо. В ході проведення співбесіди зі студентами нами було виявлено труднощі і бар'єри у встановленні контакту та відсутність практики залучення дитини з особливими освітніми потребами до навчально-пізнавальної діяльності під час уроку. Така неготовність переконує нас в нагальній необхідності створення сприятливих умов для успішного проходження цього виду практики, а саме:

- знайомство з закономірностями професійної діяльності педагога інклюзивного класу;
- отримання консультації перед проведенням залікового уроку як у педагога, так і в асистента вчителя;
- формування умотивованості до пізнання дитини з особливими освітніми потребами;
- встановлення студентом першого контакту з дитиною з особливими освітніми потребами до проведення залікового уроку, а ні в якому разі під час проведення уроку.

Педагогічна практика для студентів 4 курсу «Перші дні дитини в школі» має на меті ознайомити студентів з особливостями періоду переходу та адаптації першокласників до нових умов у перший тиждень їх перебування в школі, зі специфікою роботи вчителя з батьками першокласників, а також – методикою проведення психологічних досліджень.

Позитивним фактом, як виявилось, є акцент на спостереженні за особливостями організації вчителем освітнього процесу в 1 класі в руслі вимог Нової української школи. Однак, аналіз укладених угод з базовими ЗЗСО, продемонстрував, що проектування пасивного спостереження студентами за роботою вчителя, асистента вчителя та виконання ним специфічних функцій в освітньому процесі, в інклюзивних перших класах незрозумілим чином не передбачено. Хоча основним постулатом Нової української школи є: «Освіта для всіх і для кожного».

Продовжуючи аналіз системи практичної підготовки, як позитивне, підкреслимо, що Робочою програмою педагогічної практики «Перші дні дитини в школі» студентам рекомендовано список джерел нормативно-правового та теоретико-методичного спектру, з метою ознайомлення з вимогами та особливостями організації освітнього процесу в 1 класі відповідно вимог Нової української школи. Створено умови для спостереження за особливостями облаштування вчителем освітнього середовища. Однак, спостереження за умовами і засобами адаптації освітнього середовища відповідно до освітніх особливих потреб учня не заплановано. З огляду на це, рекомендуємо включити спостереження

бакалаврів-практикантів за організацією просторово-фізичного інклюзивного освітнього середовища для дітей із порушеннями зору, для дітей із порушеннями слуху, для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату, для дітей із інтелектуальними порушеннями. Також, зумовити опрацювання студентами Концепції Нової української школи, з метою виокремлення базових ознак готовності дитини з особливими освітніми потребами для вступу до школи, а також тих складників, з урахуванням яких її тривалість перебування в початковій школі може бути подовжена з доповненням.

Вкрай необхідним, вважаємо, впровадити проходження педагогічної практики «Перші дні дитини в школі» для студентів 4 курсу в тих, ЗЗСО, які стали пілотними у впровадженні інклюзивного навчання учнів. Це створить позитивні передумови перед слуханням курсу «Основи інклюзивної педагогіки», відповідно до навчального плану спеціальності 013 «Початкова освіта».

Найважливішими, у системі практичної підготовки майбутнього вчителя до інклюзивного навчання учнів, є виробничі види практики, які слугують логічним продовженням попередніх навчальних видів практик.

Насамперед, виробнича практика, передбачає перший – підготовчий етап, другий – власне проходження практики, третій – завершальний (підсумковий) етап педагогічної практики.

На підготовчому етапі виробничої педагогічної практики для студентів проводиться настановчий семінар-інструктаж та створюються відповідні умови:

- ознайомлення з програмою цього виду практики;
- розподіл студентів за відповідними базами для проходження практики;
- знайомство з керівником та методистом практики;
- опрацювання оновленої нормативної та методичної бази.

Другий етап – власне проходження практики включає такі підетапи:

- організаційний;
- навчально-методичний;
- підсумковий.

Кожен з виокремлених етапів передбачає конкретно поставлені завдання. Знайомство з загальноосвітнім закладом середньої освіти починається з організації зустрічі студентів із адміністрацією школи та вчителями, закріпленими за студентами класами, проведення та взаємовідвідування уроків.

На третьому завершальному (підсумковому) етапі студенти готують електронний варіант звітних матеріалів, наочний і дидактичний матеріал для навчання учнів у Новій українській школі та беруть участь у звітній конференції.

Так, мета виробничої педагогічної неперервної практики полягає в забезпеченні готовності студентів 4 курсу до виконання професійних функцій класовода; залученні до самостійного планування та практичного пізнання закономірностей педагогічної діяльності, оволодінні студентами способами її організації; баченні перспективи свого професійного становлення.

Однак, здійснений нами аналіз укладених угод з базовими освітніми закладами засвідчив про зумисне уникнення керівниками практики укладання двосторонніх угод про проходження студентами цього виду практики в інклюзивних класах. Цей факт створює бар'єри для системи професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів.

За умови індивідуального графіку навчання студента та на підставі пред'явленого відношення про його подальше працевлаштування окремим, все ж таки, доводиться проходити педагогічну неперервну практику в інклюзивних класах. В такому випадку, за свідченням призначених групових методистів, спостерігаються відчутні труднощі у студента-практиканта в спільному плануванні уроку в інклюзивному класі разом з асистентом та здійсненні оцінювання дитини з особливими освітніми потребами. Пояснення цьому факту ми віднайшли, аналізуючи навчальний план на предмет нашого дослідження. За результатами аналізу відстежено видиму алогічність: проходження студентами цього виду практики відбувається в 5 семестрі, а слухання навчальної дисципліни «Основи інклюзивної педагогіки» - в 6 семестрі. Що, власне, й створює передумови неготовності студента-практиканта до проходження практики в інклюзивному класі. З метою уникнення подібного, вважаємо за доцільне рекомендувати для практикантів наступні завдання та їх аналітичне представлення в звітних матеріалах:

- ознайомитися з індивідуальним навчальним планом дитини з особливими освітніми потребами базового інклюзивного класу. Представити опис підходів та врахування яких саме потенційних можливостей і потреб учня бралися до уваги командою розробників з метою його укомплектування;

- ознайомитися з індивідуальною програмою розвитку дитини з особливими освітніми потребами базового інклюзивного класу. У звітних матеріалах представити структуру ІПР: розділи, види адаптації освітнього процесу, особливості етапу реалізації ІПР тощо;

- описати корекційно-реабілітаційні заходи, психолого-педагогічний супровід і необхідні засоби навчання, передбачені для дитини з особливими освітніми потребами за вказаний період проходження студентами неперервної практики.

У системі практичної підготовки проаналізуємо ще один важливий вид виробничої практики – *професійна педагогічна*. Зміст її полягає у цілісному чотириденному виконанні магістрантами 5 року навчання функцій учителя-класовода; проведення системи освітнього процесу з учнями початкової школи; здійснення психолого-педагогічної діагностики учнів класу в цілому; організації роботи з батьками.

У контексті підготовки до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, до числа окреслених завдань, необхідно особливу увагу магістрантів приділити веденню спостереження та аналізу не за результатом роботи, а зусиллями, які дитина з особливими освітніми потребами прикладала для виконання того, чи іншого виду роботи під час уроку. Відзнака зусиль та успіхів – характерна особливість роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, а також – одна із освітніх установок Нової української школи [1, с.8], що, в свою чергу, плекатиме в учнів гідність, оптимізм, сильні риси характеру та чесноти загалом, а в дитині окресленої категорії, зокрема. Подібне під силу студентам 5 курсу, адже за період навчання ними прослухано низку навчальних дисциплін, що слугують потужною базою для виконання функцій класовода загалом, а веденням подібного роду спостережень, зокрема.

Також, знайомство зі змістом та опанування відповідними компетенціями впродовж слухання спецкурсу «Технології спільної роботи педагога та асистента вчителя» є фундаментальним підґрунтям для налагодження співпраці студента-практиканта з асистентом вчителя, планування та здійснення окремих типів спільного викладання впродовж уроків.

Опрацювання теми «Особливості роботи вчителя з батьками дитини з особливими освітніми потребами» з курсу «Основи інклюзивної педагогіки» є відповідним позитивним чинником у проведенні майбутніми фахівцями індивідуальних консультацій для батьків різних типів сприйняття хвороби своєї дитини та батьків різних типів деструктивного виховання дитини з особливими освітніми потребами впродовж проходження професійної педагогічної практики. Однак, аналіз змісту Робочої програми та окреслених в ній завдань цього виду практики, засвідчує, що на роботі з батьками дітей цієї категорії увага не акцентується, наявність планів бесіди, чи консультації з батьками дітей цієї категорії в переліку звітних матеріалів студента-практиканта відсутні. Вважаємо, практика планування та побудови взаємин майбутнього педагога з батьками на повазі та діалозі створить передумови формування якіснішого рівня операційно-діяльнісних компетентностей у студента.

Сутнісним, вважаємо, підготовку магістрантами та представлення у звітних матеріалах узагальнюючого аналізу наявних ознак облаштованого інклюзивного освітнього процесу в порівнянні з традиційним освітнім процесом у ЗЗСО.

Вважаємо цілком правомірно і корисно з пізнавальною метою, щоб у системі формальної освіти практична підготовка завершувалася звітною конференцією для студентів за їх безпосередньою участю, загалом, а з метою практичної підготовки до інклюзивного навчання учнів, зокрема. З цього приводу рекомендуємо виносити на обговорення наступні проблеми: аналіз досвіду організації інклюзивного навчання у базовому, на період педагогічної практики, закладі загальної середньої освіти, як приклад формування позитивного ставлення всіх учнів школи до осіб з особливими освітніми потребами; модель партнерських відносин між закладами загальної середньої освіти та іншими установами з метою організації інклюзивного освітнього середовища.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Здійснений нами емпіричний аналіз сучасного стану організації педагогічної практики студентів спеціальності 013

«Початкова освіта» дає можливість виокремити наступні шляхи комплексного оновлення практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів у системі формальної освіти:

1. Проблема практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у системі формальної освіти, залишається бути актуальною, і як такою, що потребує подальшого дослідження.

2. Професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів у процесі педагогічної практики вкрай необхідна наскрізна аргументація та методичний інструментарій.

3. Позитивний вплив практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів на його інтегративну готовність можна вважати остаточним, якщо будуть впроваджені окреслені нами рекомендації до кожного виду навчальних і виробничих практик, а також буде доведена залежність між компонентами цієї готовності та рівнями активності студентів.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в залученні майбутнього вчителя початкової школи до неформальної інклюзивної практики, як інноваційного ресурсу модернізації змісту професійно-практичної підготовки.

Список використаних джерел:

1. **Нова українська школа:** poradnik dlya vchitelya (2017) Bibik N. M (Red). Kyiv : «Vidavnychiy dim «Plyadi».
2. **Порошенко, М.А.** (2018) Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Режим доступу: <http://poroshenko.com/data/group/21/site2-bff4eba3e5.pdf>
3. **Хомич, Л.О.** (1998) Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. Київ : «Magistr-S».

References:

1. **Nova ukrayinska shkola:** poradnik dlya vchitelya (2017) Bibik N. M (Red). Kiyiv : «Vidavnychij dim «Plyadi» [in Ukrainian].
2. **Poroshenko, M.A.** (2018) Inklyuzivna osvita: navchalnij posibnik. Rezhim dostupu: <http://poroshenko.com/data/group/21/site2-bff4eba3e5.pdf> [in Ukrainian].
3. **Homich, L.O.** (1998) Profesijno-pedagogichna pidgotovka vchitelya pochatkovih klasiv. Kiyiv : «Magistr-S» [in Ukrainian].

Гордийчук О.Е. Практическая подготовка будущего учителя начальной школы к инклюзивному обучению учащихся: современное состояние и пути комплексного обновления.

Автором статьи осуществлен анализ современного состояния организации педагогической практики студентов специальности 013 «Начальное образование» образовательных уровней первого (бакалаврского) и второго (магистерского) Черновицкого национального университета им.Ю.Федьковича на предмет ее профессиональной направленности для подготовки будущего учителя начальной школы к инклюзивному обучению учащихся.

Обоснованы пути комплексного обновления и обозначены рекомендации по обеспечению взаимосвязи и единства теоретической и практической подготовки будущего учителя начальной школы к инклюзивному обучению учащихся в системе формального образования.

Ключевые слова: практическая подготовка будущего учителя начальной школы к инклюзивному обучению учащихся.

Hordiichuk O.E. Practical preparation of a future elementary school teacher for inclusive student learning: current status and ways of comprehensive updating.

The author of the article analyzes the current state of organization of pedagogical practice of students of specialty 013 "Elementary education" of educational levels of the first (bachelor's) and second (master's) Chernivtsi National University named after Y.Fedkovich for the purpose of her professional orientation for the preparation of a future elementary school teacher. The relevance of the problem of practical training of the future elementary school teacher in the formal education system is revealed. It is proved that professional preparation of the future elementary school teacher for inclusive teaching of students in the process of pedagogical practice is extremely necessary through the argumentation and methodological tools. Ways of comprehensive updating are outlined and recommendations are made to ensure the interconnection and unity of theoretical and practical preparation of the future elementary school teacher for inclusive teaching of students in formal education. Of course, if the article outlines recommendations for each type of teaching and production practices, as well as the relationship between the components of this readiness and the student activity levels, a positive impact on the integrative readiness of the future elementary school teacher for inclusive

student learning will be made. The author sees the prospect of further research in attracting a future elementary school teacher to informal inclusive practice as an innovative resource for modernizing the content of vocational training.

Key words: practical preparation of a future elementary school teacher for inclusive student learning.

DOI 10.31392/NPU-nc.series19.2019.38.11

УДК: 159.946.3-056.263

Горлачов О. С. a.gorlachev@ukr.net

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДАКТИЛЬНОГО ТА МІМІКО-ЖЕСТОВОГО МОВЛЕННЯ

В статті висвітлено здійснений емпіричний аналіз наукових досліджень дактильного та міміко-жестового мовлення, що засвідчив неоднозначність підходів до невербальної комунікації осіб з порушеннями слуху, зокрема, як складової педагогічної компетенції сурдопедагога. А також, представлено аналіз даних експерименту, проведеного за розробленою авторською методикою дослідження особливостей становлення дактильного та міміко-жестового мовлення у майбутніх сурдопедагогів, що показав відмінність між студентами-сурдопедагогами, яка визначилась за основними критеріями: мірою орієнтованості в існуючій об'єктивній інформації; характером переходу від теорії до практики; введенням дактильного та міміко-жестового мовлення в комплекс знакових засобів; систематизацією знакових засобів. Описано виявлену відмінність у проявлених та зафіксованих 4 рівнях сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення у майбутніх сурдопедагогів. Доведено, що дана відмінність полягає у психологічних чинниках, що детермінують динаміку засвоєння студентами-сурдопедагогами дактильного та міміко-жестового мовлення.

Ключові слова: дактильне мовлення, міміко-жестове мовлення, методика діагностики, критерії, рівні сформованості, компетенція.

Протягом всього періоду розвитку і становлення сурдопедагогічної теорії та практики питання психологічних умов, місця, змісту, методики використання дактильного та міміко-жестового мовлення в усіх сферах життєдіяльності осіб з порушеннями слуху (глухих, слабочуючих), зокрема, в процесі реабілітації нечуючих дітей, піднімалось і розглядалось як з тотожних, так і з протилежних позицій та в світлі різноманітних напрямків наукового пізнання, відповідно змісту конкретних досліджень.

Міміко-жестове мовлення, як невербальну форму спілкування осіб з порушеннями слуху, за весь час існування сурдопедагогічної думки розглядали з різних наукових позицій такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як В.З.Базоєв, А.Г.Басова, Л.П.Березенська, Р.М.Боскіс, А.Л.Воскресенський, Л.С.Виготський, Й.Ф.Гейльман, О.Г.Геранкіна, Ю.А.Герасименко, Т.О.Григор'єва, Г.О.Гурцов, Т.П.Давиденко, Л.С.Дімскіс, Г.Л.Зайцева, Р.Г.Краєвський, С.В.Кульбіда, К.В.Луцько, Т.Ф.Марчук, Е.В.Прозорова, Е.Г.Речицька, Т.В.Розанова, Б.Б.Симонов, М.Ф.Тітова, В.І.Флері, Л.І.Фомічова, Р.Н.Фрадкіна, М.Д.Ярмаченко, I.Ahlgren, U.Bellugi, F.Grosjean, E.Klima, H.Lane, S.Liddell, W.Stokoe, T.Supalla, L.Wallin та ін.

Найбільш цікавими, стосовно проблематики нашого дослідження, є дані таких відомих дослідників в галузі наукового знання сурдопедагогіки, сурдопсихології та психології, як Р.М.Боскіс, Л.С.Виготського, Й.Ф.Гейльмана, О.Г.Геранкіної, О.І.Дьячкова, Г.Л.Зайцевої, А.Г.Зікеєва, С.О.Зикова, Б.Д.Корсунської, Р.Г.Краєвського, О.О.Леонтьєва, О.Р.Лурії, Н.Г.Морозової, Т.В.Розанової, Л.І.Тигранової, Ж.І.Шиф та Л.І.Фомічової.

Спираючись на дослідження таких визначних вчених, як Л.С.Виготський, О.О.Леонтьєв, О.Р.Лурія, необхідно підкреслити, що розвинені мовленнєві уміння є показником психологічної складової підготовки вчителя, взагалі, та сурдопедагога, зокрема, де провідну роль відіграє обсяг знань з дактильного та міміко-жестового мовлення, специфіка мовленнєвих умінь, глибина їх застосування через знання структури і змісту комунікативної діяльності та місця дактильного і міміко-жестового мовлення у розвитку дитини, а також у міжособистісному спілкуванні нечуючих осіб (Й.Ф.Гейльман, Г.Л.Зайцева, Р.Г.Краєвський).

Аналіз психологічних досліджень (В.І.Бондар, В.М.Синьов, Л.І.Фомічова), вказує на те, що структура професійної компетентності, в цілому, і студентів-сурдопедагогів, зокрема, в умовах сучасної